

УДК 342.9

ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ ЯК РІЗНОВИД ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ

Сіренко М.М., здобувач
кафедри фінансового права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу податкового кредиту як різновиду державного кредиту. Для цього з'ясовано складові визначення поняття податкового кредиту. Автор дійшов висновку, що природа податкового кредиту обумовлює його місце у системі елементів правового механізму податку як факультативного елемента, який може деталізувати та уточнювати засоби реалізації додаткових елементів податкового механізму (податкової пільги чи сплати податку).

Ключові слова: податковий кредит, державний кредит, муніципальний кредит, оподаткування.

Статья посвящена анализу налогового кредита как разновидности государственного кредита. Для этого установлены составляющие определения понятия налогового кредита. Автор пришел к выводу, что природа налогового кредита обуславливает его место в системе элементов правового механизма налога в качестве факультативного элемента, который может детализировать и уточнять средства реализации дополнительных элементов налогового механизма (налоговой льготы или уплаты налога).

Ключевые слова: налоговый кредит, государственный кредит, муниципальный кредит, налогообложение.

Sirenko M.M. TAX CREDIT AS A FORM OF STATE LOANS

The article is devoted to the analysis of the tax credit as a variety of state credit. For this, the constituent definition of the concept of a tax credit has been established. The author came to the conclusion that the nature of the tax credit determines its place in the system of elements of the legal mechanism of tax as an optional element that can detail and refine the means for the implementation of additional elements of the tax mechanism (tax relief or tax payment).

Key words: tax credit, state credit, municipal credit, taxation.

Постановка проблеми. Безумовна публічна природа державного та муніципального кредиту не виключає і наявності дискусійних питань реалізації їх механізмів, перед усім пов'язаних з використанням у даному випадку цивільно-правових категорій та інструментів.

Метою статті є аналіз податкового кредиту як різновиду державного кредиту, для чого з'ясовано складові визначення поняття податкового кредиту.

Виклад основного матеріалу. У російській фінансово-правовій науці застосування норм цивільного права до бюджетного кредиту [1, с. 349] ґрунтується на п. 1 ст. 76 Бюджетного кодексу Російської Федерації. У цьому випадку законодавець визначає, що бюджетний кредит може бути наданий юридичній особі, що не є державним або муніципальним унітарним підприємством, на підставі договору, укладеного відповідно до цивільного законодавства Російської Федерації з урахуванням положень Бюджетного кодексу Російської Федерації та інших нормативних правових актів [2].

Навряд чи на підставі цього положення можна зробити висновок про приватноправову природу або навіть комплексність подібної конструкції. Безумовно, суб'єктами відносин публічного кредиту можуть бути юридичні особи, засновані на різних формах власності. Принципово важливо при цьому – яким чином, якими способами будуть регулюватися подібні відносини. А у цьому випадку, на наш погляд, висновок безперечний – методом влади та підпорядкування. На договір бюджетного кредиту відповідно до російського

законодавства поширюються лише правила про висновок цивільно-правового договору [3] у частині, що не суперечить бюджетному законодавству. Більше того, проблема комплексності у цьому випадку, взаємопроникнення норм може ставитися тільки щодо законодавства, але не правових галузей.

Публічний (державний, муніципальний) кредит можна визначити як урегульовані правовими нормами відносини по акумуляції публічно-територіальними утвореннями тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб на принципах добровільності, терміновості, відплатності і поверненості з метою покриття бюджетного дефіциту, фінансування інших публічних інтересів, завдань і функцій держави й територіальних утворень. Дійсно, передумовою публічного кредиту є бюджетний дефіцит, що не виключає фінансування коштом його інвестиційних програм, витрат, пов'язаних з капітальним будівництвом і розвитком регіонів [4, с. 281-282].

Поняття державного кредиту як різновиду публічного припускає й деталізацію його. У сучасних умовах у законодавстві Російської Федерації використовуються поняття державного фінансового кредиту й державного експортного кредиту як двох самостійних форм бюджетного кредиту. Навряд чи можна безумовно погодитися з такою інтерпретацією. По-перше, проблематичне використання самого терміну фінансового кредиту через знеособленість і розмитість поняття фінансів, у той час, як кредит надається переважно грошима, тим більше, що він направляє на подолання грошових розривів, які утворюються при бюджетному дефіциті. По-друге,

виділення експортного кредиту не змінює його форми, а тільки деталізує напрямок використання або утворення коштів.

При виділенні державного фінансового кредиту Російська Федерація надає грошові кошти іноземному позичальникові в обсязі і на умовах, передбачених відповідною угодою між Урядом Російської Федерації і урядом іноземної держави. У випадку державного експортного кредиту за рахунок бюджетних коштів здійснюється оплата товарів і послуг, експортованих на користь іноземного позичальника – імпортера товарів і послуг. Правда і у цьому випадку виділення коштів здійснюються в обсязі та на умовах, передбачених угодою між Урядом РФ і урядом іноземної держави або відповідним договором між банком – агентом Уряду РФ іноземним позичальником – імпортером товарів і послуг або його банком-кредитором. У цьому випадку обов'язкова наявність державної гарантії іноземної держави по поверненню цього кредиту, платежі й погашення й обслуговування якого здійснюються на користь Російської Федерації [5, с. 73-75].

Відносини публічного кредиту, незалежно від того, на якому рівні вони проявляються (державному або муніципальному) являють собою систему грошових відносин, що виникають у зв'язку із залученням державою та муніципальними утвореннями на добровільних засадах для тимчасового використання вільних коштів юридичних і фізичних осіб. Особливість характеристики даного поняття додає не просто наявність держави у цих відносинах, а саме її роль. Якщо при банківському кредитуванні передача платіжних коштів кредитором позичальникові здійснюється на підставі договірних відносин, то публічний кредит обумовлює залучення (на імперативних початках) державі тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб. Ці кошти направляються на загальнодержавні цілі, реалізацію публічного інтересу або перерозподіляються між підприємствами й іншими господарюючими суб'єктами.

Правовідносини державного кредиту, маючи державно-владний характер, принципово відрізняються від цивільно-правових відносин кредитування не тільки тим, що держава є позичальником і одним з основних суб'єктів, що беруть участь у них. Специфіку публічним відносинам кредитування надає і особлива роль держави. Попри те, що воно є позичальником, за ним закріплене право в односторонньому порядку встановлювати умови – строк, рівень процентної ставки, гарантії, види, підстави їхнього припинення й зміни. Варто погодитися з О.В. Покачаловою, що на відміну від цивільно-правового договору приєднання, де сторона (визначаюча умови договору) не вправі змінювати його умови, держава у державних боргових відносинах має право на реструктуризацію боргу. Вона може реалізовувати право повної (часткової) заміни одних умов на інші умови, змінювати підстави і форми обслуговування та погашення боргових зобов'язань і навіть із частковим списанням (скороченням) суми основного боргу [6, с. 28-30].

Сутність категорії кредиту означає передачу платіжних коштів кредитором позичальникові для використання їх на засадах поверненості, платності, терміновості у власних інтересах. Причому це характерно як для державного, так і муніципального кредиту. В обох випадках тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб акумулюються на принципах кредитування і використовуються позичальниками як позиковий капітал. Реалізуючи функції позикового капіталу, кошти, які зібрані у режимі публічного кредитування, беруть участь у вторинному розподілі вартості валового внутрішнього продукту і частини національного продукту. Власник коштів, фактично, передає тільки право на тимчасове їх використання. Гарантії повернення коштів забезпечуються державою, причому незалежно від того, у якій ролі виступає держава у цих відносинах. Чи виступає вона винятково як позичальник або дає гарантії та поруку третім особам, сутність відносин у сфері державного кредиту зводиться до того, що зобов'язання, по яких береться виконати в остаточному підсумку, не хто інший як держава.

Треба враховувати, що безумовним чином узгоджуються між собою система державних боргових зобов'язань та різновидів державного кредиту. Перші обумовлюють існування в Україні специфічного боргу держави перед населенням; заборгованості держави перед публічними органами за виконання агентських послуг держави та інших. Законодавче регулювання різних видів публічного кредиту не завжди узгоджується з нормами Бюджетного кодексу, який є одним із головних законодавчих актів, що регулює відносини публічного боргу. Так, згідно з Бюджетним кодексом України усі зобов'язання повинні виникати на кредитній основі, у той же час, коли Бюджетна класифікація у відповідному розділі передбачає статті, у яких визначено публічні органи та фонди, перед якими держава має борг [7].

З'ясувавши одну зі складових визначення поняття податкового кредиту, що стосується відносин кредитування, треба зупинитись і на деяких аспектах того його сенсу, який надають цьому поняттю відносини, що пов'язані зі справлянням податків та зборів. Відносини оподаткування теж мають міжгалузевий аспект. Але таке їх кордонне положення здійснюється не зовсім так, як при характеристиці відносин кредитування. Тобто, якщо досліджуючи проблеми кредитних відносин ми намагалися виокремити саме публічно-правові аспекти у регулюванні цього явища, визначити межу між окремими галузями права, підкреслити саме фінансово-правову специфіку у регулюванні цих відносин, то стосовно податкових відносин навряд чи це робити доцільно. Регулювання відносин оподаткування здійснюється у рамках єдиної галузі – фінансово-правової, окремим її інститутом – податковим правом. Жодна інша галузь права не торкається проблем оподаткування, тому тут і немає комплексного правового впливу на забезпечення відповідної поведінки учасників відносин. Про певну комплексність відносин з оподаткування може йтися лише на межі де-

кількох галузей наукових знань (насамперед, безумовно, правових та економічних). Саме тому визначення такої межі і необхідне при поєднанні поглядів, уявлень представників правової та економічної науки.

Оподаткування у широкому сенсі охоплює цілу низку напрямків діяльності, які характеризують і встановлення податків і зборів, що опосередковують умову виникнення податкового обов'язку взагалі. У цьому сенсі оподаткування може пов'язуватись із відповідними процедурами, що гарантують народження певної законодавчої норми (законодавчої процедури) та різними аспектами реалізації й розмежування компетенції відповідних органів щодо встановлення податків та зборів на відповідній території.

Крім того, оподаткування охоплює і сукупність відносин, пов'язаних зі справлянням податків та зборів, відносин, що забезпечують надходження коштів від їх сплати до доходних частин бюджетів. Безумовно, встановлення податків та зборів на відповідній території не є єдиною метою, їх поява як законодавчого припису повинна гарантувати фінансово-забезпечену можливість виконання державою та територіальними громадами відповідних завдань та функцій. Виходячи з цього, і можна вважати, що головний сенс у визначенні такої категорії, як оподаткування, саме і пов'язаний з забезпеченням формування централізованих грошових фондів.

І, нарешті, правовий аспект змісту категорії оподаткування, на наш погляд, у більшому сенсі пов'язаний із впливом на поведінку учасників податкових відносин. Тобто, при цьому йдеться не лише про встановлення обов'язку, а своєчасне і повне його виконання. Таким чином, оподаткування необхідно пов'язувати зі всіма складовими виконання податкового обов'язку (обліком, сплатою та звітністю) за конкретними видами платежів. Останнє ж можливо лише при чіткому законодавчому закріпленні всіх елементів правового механізму відповідного податку чи збору.

Таким чином, сукупність елементів правового механізму податку, яка деталізує видовий прояв конкретного платежу і забезпечує можливість його справляння. Яким чином впливає кожний із цих елементів на забезпечення справляння податку чи збору – може стати предметом окремого дослідження. Що ж стосується податкового кредиту як різновиду подібного елемента, то хотілося б наголосити на певних специфічних рисах його положень. Одностайно можна стверджувати лише те, що він відноситься до типу факультативних елементів податкового механізму. Причому такий висновок спирається на досить специфічний його вплив на регулювання податкового обов'язку, який впливає із двох моментів.

По-перше, мабуть, лише податковий кредит як елемент правового механізму податку може переміщуватись у вигляді факультативного доповнення від одного елемента до іншого. Йдеться про його орієнтацію як до

податкових пільг, так і до строків виконання обов'язку. Дійсно, на початку появи механізму податкового кредиту він розглядався як форма податкової пільги, у деяких випадках такі погляди залишились і на сьогодні. Трохи пізніше законодавець вже почав пов'язувати його з терміном сплати податку, а точніше зі зміною строків виконання обов'язку зі сплати податку. Таким чином, податковий кредит може існувати як факультативний прояв або доповнення двох додаткових елементів правового механізму податку: податкової пільги чи сплати податку.

По-друге, факультативність податковому кредиту додає і те, що він застосовується лише по деяких видах податків (податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, податок з доходів фізичних осіб). Чи може він набути узагальнюючої форми – тобто застосовуватись по будь-якому платежу, що законодавець включив до сукупності податків та зборів (обов'язкових платежів)? Теоретично – мабуть, але на практиці навряд чи можна чекати того, що конструкція механізму податкового кредиту стане загальною. Справа у тому, що певна частка платежів, що входить до системи оподаткування, взагалі має разовий характер і за природою нагадує певні форми плати за послуги тощо. У цих умовах навряд чи можливо застосування конструкції податкового кредиту на рівні чітко визначеної загальної законодавчої норми.

Висновки. Таким чином, природа податкового кредиту обумовлює його місце у системі елементів правового механізму податку як факультативного елемента, який може деталізувати та уточнювати засоби реалізації додаткових елементів податкового механізму (податкової пільги чи сплати податку).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нечаев К.А. Кредит по налоговому и бюджетному праву. Актуальные проблемы финансового права Республики Беларусь, России, Украины / Отв. ред. д-р. юрид. наук, проф. УрГУА Д.В. Винницкий. – СПб : Издательский Дом СПбГУ, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006. – 376 с.
2. Бюджетный кодекс Российской Федерации от 31 июля 1998 г. №145-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – №31. – Ст. 3823.
3. Гражданский Кодекс Российской Федерации // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2006. – №52. – Ст. 5496.
4. Зайцева Н.А. Державний кредит як ланка фінансової системи / Н.А. Зайцева // Актуальні питання науки фінансового права : [монографія] / за ред. М.П. Кучерявенка. – Харків : Право, 2010. – С. 281-282.
5. Покачалова Е.В. Публичный долг в Российской Федерации: вопросы теории финансового права / Е.В. Покачалова ; под ред. Н.И. Химичевой. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2007. – С. 73-75.
6. Покачалова Е.В. Становление и развитие публичного долга и его формы (финансово-правовые аспекты) / Е.В. Покачалова ; под ред. Н.И. Химичевой. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2007. – С. 28-30.
7. Про бюджетну класифікацію України та її запровадження : Наказ Міністерства фінансів України від 27 грудня 2001 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. Бюджетне законодавство. – 2002. – № 2.